

ДЗЯРЖАЎНАЯ НАВУКОВАЯ ЎСТАНОВА
“ІНСТЫТУТ ГІСТОРЫІ НАЦЫЯНАЛЬнай АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ”

УДК 94(476)(043.3)

**Мыслівец
Галіна Міхайлаўна**

**ТРАДЫЦЫЯ ШАНАВАННЯ ЕЎФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ:
ГЕНЕЗІС, РАЗВІЦЦЁ, СУЧАСНАСЦЬ**

АЎТАРЭФЕРАТ

дысертацыі на саісканне вучонай ступені
кандыдата гістарычных навук
па спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя

Мінск, 2015

Работа выканана ў дзяржаўнай установе адукацыі “Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы”.

Навуковы кіраўнік

Цяплова Валянціна Анатольеўна,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт,
кафедра гісторыі Беларусі новага
і навейшага часу гістарычнага факультэта
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Афіцыйныя апаненты:

Марзалюк Ігар Аляксандравіч,
доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык,
кафедра археалогіі і спецыяльных гістарычных
дысцыплін Магілёўскага дзяржаўнага
ўніверсітэта імя А. А. Куляшова

Свірыд Аляксандр Мікалаевіч,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт, дацэнт,
кафедра гісторыі славянскіх народаў
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта
імя А. С. Пушкіна

Апаніруючая арганізацыя

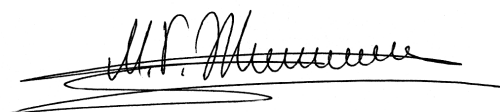
**Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя П. М. Машэрава”**

Абарона адбудзецца 13 мая 2015 года ў 16.30 гадзін на пасяджэнні савета Д 01.40.01 па абароне дысертацый пры дзяржаўнай навуковай установе “Інстытут гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі” па адрасе: 220072, г. Мінск, вул. Акадэмічная, 1; e-mail: marat@history.by; тэл. вучонага сакратара: 8(017) 284-18-69.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (вул. Сурганава, 15).

Аўтарэферат разасланы 10 красавіка 2015 года.

Вучоны сакратар савета
па абароне дысертацый

М. Г. Жылінскі

УВОДЗІНЫ

Шанаванне святых было замацавана ў хрысціянстве з самых старажытных часоў. Першапачаткова рэлігійны культ распаўсюджваўся на апосталаў і пакутнікаў, а таксама на старазапаветных святых – праайцоў і прарокаў. Таксама ў старажытны перыяд складваецца шанаванне прадстаяцеляў мясцовых цэркваў – спачатку ў межах асобнай царквы, дзе праходзіла іх служэнне, а пасля ў рамках агульнацаркоўнага культу. Гістарычнае развіццё прыводзіць да з’яўлення іншых катэгорый святых, шанаванне якіх уваходзіць у агульны культ. Так, узнікненне і фарміраванне інацкага жыцця, узвядзенне манастыроў абумовіла з’яўленне шанавання прападобных – святых манаскага чыну, чый подзвіг заключаўся ў малітве і самаадданым служэнні Богу. Святыя-заснавальнікі манастыроў, скітоў, лаўр, якія клапаціліся аб уладкаванні манаскага жыцця, атрымалі ў народзе асаблівае шанаванне.

Культ святога з’яўляецца шматграннай гісторыка-культурнай і рэлігійнай формай шанавання, якая складаецца гістарычна на базе рэлігійных уяўленняў і звычаяў; з’явай яго пасмяротнай “прысутнасці” ў грамадстве. Тэрмін “культ” сінанімічны паняццю “шанаванне” і выкарыстоўваецца як раўназначны яму.

Духоўна-маральныя каштоўнасці кожнага народа звязаны з нацыянальнымі, “уласнымі” святымі. Сярод шанаваных святых Еўфрасіння Полацкая (1104–1173) займае пачэснае месца. Імя прападобнай ігуменні стаіць у адным шэрагу з імёнамі такіх усходнеславянскіх падзвіжнікаў, як Антоній і Феадосій Пячорскія, Кірыл Тураўскі, Сергій Раданежскі, Кірыл Белазерскі і інш. Традыцыя шанавання святой складвалася гістарычна і ўвабрала ў сябе рэлігійныя ўяўленні і звычаі рознага паходжання. На сучасным этапе Еўфрасіння Полацкая стала ўспрымацца апякункай беларускага народа і жаночага манаства, бо прападобная прычынілася не толькі да развіцця хрысціянскай веры, праславіўшыся аскетычным жыццём, але і садзейнічала развіццю духоўнай культуры і асветы.

Кананізаваныя святы ёсць той, якому ўстаноўлена і здзяйсняецца штогадовае святкаванне (служба), спяваюцца малебны і да якога звяртаюцца з малітвамі. Як вядома, шанаванне значнай колькасці падзвіжнікаў святасці пачыналася раней за іх кананізацыю. Так, адразу пасля пахавання святога або праз пэўны час пасля смерці пачыналася шанаванне яго памяці. Першапачаткова ініцыятыва шанавання падзвіжніка ў абсалютнай большасці выпадкаў зыходзіла знізу, была народным волевыяўленнем, пасля чаго Царква праводзіла адпаведныя даследаванні і зацвярджала ўрачыстае храмавае служэнне з прызначэннем дня шанавання (часцей за ўсё ён прыпадаў на дзень спачыну, здабыцця або перанясення мошчаў святой асобы).

Культ Еўфрасінні Полацкай як складаная з’ява сацыяльна-культурнага і рэлігійнага жыцця беларускага грамадства мае шэраг шчыльна знітаных паміж сабой аспектаў: агіяграфія, гімнаграфія, іканаграфія, храмавае будаўніцтва і г.д. З моманту ўзнікнення ён развіваўся ў рамках канона і эвалюцыянаваў ад мясцовага да агульнанацыянальнага пад уплывам грамадска-культурных падзей. Гэтая эвалюцыя закранала як асобныя рысы ўшанавання, так і ўвесь культ увогуле.

Вытокі шанавання Еўфрасінні Полацкай трэба шукаць у манастырскай традыцыі, паколькі святая ўвайшла ў гісторыю як заснавальніца Спаскага жаночага і Багародзіцкага мужчынскага манастыроў. На працягу свайго існавання манастыр з’яўляўся асноўнай візуальнай і сэнсавай дамінантай у фарміраванні і развіцці шанавання сваёй заснавальніцы і першай ігуменні. Ушанаванне Еўфрасінні Полацкай мае асабістыя прыкметы, спецыфічны характар і заключаецца ў трактоўцы яе іканаграфіі, афармленні месца спачыну, рэліквіях, звязаных з яе жыццядзейнасцю.

Еўфрасіння Полацкая з’яўляецца рэлігійна-грамадскім сімвалам нацыі, індыкатарам яе культурнай спеласці. На сённяшні дзень культ Еўфрасінні выйшаў на так званы “надрэлігійны” афіцыйны ўзровень. Аналіз сітуацыі ў галіне даследавання на базе пісьмовых крыніц і навукова-даследчых работ дазваляе зрабіць заключэнне аб недастатковай вывучанасці шэрага пытанняў: перыядызацыі шанавання, яго асаблівасцей, тэрытарыяльнай сеткі распаўсюджвання культу, іконаграфічныя тыпы напісання выяў Еўфрасінні Полацкай і г.д., што абумовіла выбар дадзенай тэмы дысертацыйнага даследавання.

Храналагічныя межы даследавання – перыяд з канца XII да пачатку XXI ст. Ніжняя мяжа вызначаецца прыходам стрыечнай сястры Еўпраксіі і роднага брата Давіда ў Полацк са звесткай аб спачыне іх сваячкі Еўфрасінні, верхняя – 2010 г. – звязана з юбілейнай датай перанясення мошчаў з Кіеўскай лаўры ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр (1910–2010).

Геаграфічныя межы даследавання былі вызначаны спецыфікай зараджэння і развіцця культу Еўфрасінні Полацкай. Геаграфічная вобласць змянога падзвіжніцтва Еўфрасінні з’яўлялася натуральным асяроддзем фарміравання культу і пачатковых уяўленняў аб святой-заснавальніцы манастыроў. Той факт, што ўслаўленне Еўфрасінні Полацкай з сярэдзіны XVI ст. выйшла за межы беларускіх зямель, а з першай паловы XIX ст. пачала пашырацца тэрытарыяльная сетка шанавання, абумовіў пашырэнне межаў даследавання. Храмы, прысвечаныя прападобнай, былі ўзведзены ў Вільнюсе, Карсаве, Санкт-Пецярбурзе, Таронта, Саўт-Рыверы, Кіеве, Беластоку, Рэгензбурзе, Новасібірску. Парафіі ў імя Еўфрасінні Полацкай былі заснаваны ў Мельбурне і Лондане. Такім чынам, дысертацыя не абмежавана тэрытарыяльнымі рамкамі сучаснай Беларусі, яна таксама прыцягвае раёны рассялення беларускай дыяспары.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з навуковымі праграмамі (праектамі), тэмамі

Тэма дысертацыі была адобрана Вучоным саветам Дзяржаўнай установы адукацыі “Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы” (пратакол № 11 ад 31 студзеня 2011 г.), зацверджана загадам ад 31 студзеня 2011 г. № 6-А; удакладнена на пасяджэнні Вучонага Савета Інстытута гісторыі НАН Беларусі (пратакол № 33 ад 25 сакавіка 2015 г.) у фармулёўцы “Традыцыя шанавання Еўфрасінні Полацкай: генезіс, развіццё, сучаснасць”. Дысертацыя падрыхтавана ў рамках выканання Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Гуманітарныя навукі як фактар развіцця беларускага грамадства і дзяржаўнай ідэалогіі” на 2011–2015 гг., у падпраграме № 1 “Гісторыя, духоўная і матэрыяльная культура беларускага народа” ДПНД “Гісторыя, культура, грамадства, дзяржава”, “Трансфармацыя эканамічнага, сацыяльна-палітычнага і культурнага развіцця Беларусі XIX–XX стст.: гістарыяграфія, крыніцы”, якая выконваецца на кафедры гісторыі Беларусі новага і навейшага часу гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў 2011–2015 гг.

Мэта і задачы даследавання

Мэта даследавання складаецца ў выяўленні зараджэння, асноўных этапаў і спецыфікі развіцця традыцыі шанавання Еўфрасінні Полацкай як дынамічнага і цэласнага ў сваёй шматграннасці феномена, а таксама вызначэння тэрытарыяльных межаў яе распаўсюджанасці.

Для дасягнення пастаўленай мэты саіскальнік скіраваў увагу на вырашэнні наступных **задач**:

- 1) вызначыць вытокі зараджэння, спецыфіку і асноўныя этапы развіцця традыцыі шанавання Еўфрасінні Полацкай, прааналізаваць іх агульныя заканамернасці і асаблівасці;
- 2) сістэматызаваць звесткі і пазначыць геаграфію распаўсюджвання культуры Еўфрасінні Полацкай згодна з геаграфіяй храмавага будаўніцтва ў яе імя;
- 3) раскрыць спецыфіку іконаграфічнай традыцыі выканання вобраза Еўфрасінні Полацкай і вылучыць адметныя рысы яе свецкай іканаграфіі;
- 4) вызначыць ступень уключанасці традыцыі шанавання Еўфрасінні Полацкай у сучаснае царкоўнае і культурна-сацыяльнае жыццё краіны.

Навуковая навізна прадстаўлена ў сукупнасці некалькіх складнікаў. Пры дапамозе мэтанакіраванага пошуку і далучэння новага фактычнага матэрыялу былі адноўлены і дапоўнены звесткі складання і фарміравання культуры Еўфрасінні, які быў даследаваны ў сваёй шматграннай цэласнасці і сукупнасці ўсіх складаючых: агіяграфіі, гімнаграфіі, храмавага будаўніцтва, іконаграфіі – на працягу ўсяго перыяду існавання (з канца XII да пачатку XXI ст.).

Таксама былі выяўлены традыцыйнасць і спецыфіка ўшанавання ігуменні ў кантэксце шанавання айчынных святых.

Дысертацыйнае даследаванне з'яўляецца першай спробай у айчыннай гістарыяграфіі вызначыць асноўныя этапы ў гісторыі культуры Еўфрасінні Полацкай з падрабязным аналізам іканаграфіі і храмавага будаўніцтва. У дысертацыі зроблена спроба акрэсліць геаграфічнае і храналагічнае развіццё культуры, а таксама вызначыць характэрныя рысы шанавання святой на розных этапах яго існавання.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону:

1. Культ Еўфрасінні Полацкай развіваўся ў рамках канону і змяняўся пад уплывам грамадска-палітычных падзей з моманту ўзнікнення шанавання спачыўшай ігуменні. У гісторыі ўшанавання Еўфрасінні Полацкай можна вылучыць наступныя перыяды: 1) **зараджэнне і станаўленне культуры** (канец XII – XVI ст.). Культ функцыянаваў лакальна (у тэрытарыяльных межах Полацкай епархіі) і быў сканцэнтраваны ў межах Спаскага манастыра, дзе Еўфрасіння шанавалася як памерлая падзвіжніца веры, заснавальніца і першая настаяцельніца абіцелі; 2) **функцыянаванне ў межах Полацкай уніяцкай епархіі** (1596–1833). У развіцці манастырскага шанавання Еўфрасінні Полацкай адбываецца працяглы перапынак, калі манастыр св. Спаса становіцца адзінкай уладання каталіцкага Ордэна езуітаў. Полацкія езуіты не прадпрымалі ніякіх захадаў па захаванні і тым больш пашырэнні культуры Еўфрасінні Полацкай. Шанаванне святой працягвала захоўвацца ў народнай памяці. Ускосным сведчаннем шанавання Еўфрасінні ў народзе можна разглядаць спробу яго штучнай падмены шанаваннем Параскевы Полацкай, якое, аднак, не было распаўсюджана і ў хуткім часе спынілася. Шанаванне Еўфрасінні Полацкай было працягнута ў межах Кіеўскай мітраполіі. Падчас дзейнасці Пятра Магілы ў 1643 г. святая была прызнана сярод іншых 118 падзвіжнікаў, чые мошчы спачывалі ў Дальніх і Бліжніх пяхорах Кіеўскай лаўры; 3) **перыяд рэстаўрацыі культуры** (1833–1909). З аднаўленнем Полацкай праваслаўнай епархіі ў 1833 г. шанаванне Еўфрасінні набывае рысы епархіяльнага культу. Дзякуючы мэтанакіраванай палітыцы дзяржаўных улад, перанясенню крыжа і часціцы мошчаў культ быў адноўлены ў межах Спаскага манастыра і ўсёй Полацка-Віцебскай праваслаўнай епархіі; 4) **перыяд росквіту культуры** (1910–1917). Шанаванне Еўфрасінні Полацкай выходзіць за межы Полацка-Віцебскай епархіі пасля перанясення яе мошчаў з Кіева-Пячорскай лаўры ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр, пасля чаго яна набывае статус агульнашанаванай святой; 5) **перыяд забароны культуры на тэрыторыі Беларусі** (1917–1991) з кароткім перапынкам на яго аднаўленне падчас дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра (1943–1961) звязаны з наступствамі савецкай рэлігійнай палітыкі і частковай стратай атрыбутаў культуры. У той жа час шанаванне памяці было актыўна працягнута за мяжой беларус-

кай дыяспарай; б) **перыяд адраджэння культуры** (1991–2010). Культ перарас- тае межы царкоўнага шанавання і выходзіць на наднацыянальны ўзровень.

2. Фарміраванне тэрытарыяльнай сеткі шанавання памяці Еўфрасінні Полацкай было пакладзена ў пачатку XIX ст., калі сталі ўзнікаць другарадныя ў адносінах да Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра цэнтры шанавання святой – прыходскія храмы, прыдзелы і капліцы, узведзеныя як у Полацкай епархіі, так і за яе межамі. Апорнай кропкай у трансляцыі культуры Еўфрасінні можна лічыць 1804 г. Аднак асвятчэнне храмаў не было масавым і адбывалася з перапынкамі да 1910 г. Значны прабел у гісторыі храмабудаўніцтва ў імя Еўфрасінні Полацкай быў вызначаны атэістычнай накіраванасцю партыі. У перыяд з 1917 да 1989 г. узвядзенне храмаў, манастыроў з асвятчэннем прыдзелаў у імя полацкай ігуменні было спынена. З моманту заснавання ў 1989 г. капліцы ў в. Гаравета (Брэсцкая вобласць) было распачата аднаўленне былых і ўзвядзенне новых храмаў у імя Еўфрасінні, якое актыўна працягваецца і па сённяшні дзень. Да 2010 г. быў узведзены шэраг храмаў, напісаны шматлікія іканапісныя і свецкія творы ў памяць аб Еўфрасінні.

3. Кцітарскі партрэт Еўфрасінні Полацкай з’яўляецца яе дакананізацыйнай выявай, якую можна ўмоўна аднесці да пачатковай стадыі развіцця іканаграфіі прападобнай. Кцітарская фрэска не стала вызначальнай крыніцай для вонкавага падабенства з наступнымі іканапіснымі выявамі Еўфрасінні. Да канца XVI ст. адносна існавання іконаграфічных выяў Еўфрасінні Полацкай звестак не захавалася. Аднак у тэкстах іканапісных арыгіналаў XVIII ст. пад 23 мая змешчана інфармацыя аб падабенстве знешняга аблічча Еўфрасінні Полацкай і Еўдакіі Іліопальскай. З канца XVI да пачатку XIX ст. іканаграфія Еўфрасінні Полацкай развіваецца па канонах заходнееўрапейскага рэлігійнага мастацтва. Вядомы факты пашырэння іканаграфіі ў Маскве (1685 г., Смаленскі сабор Новадзвявочага манастыра), на што мог паўплываць масавы вываз рамеснікаў з усходняй Беларусі, непасрэдных носбітаў культуры. З другой паловы XIX ст. адбываецца пашырэнне іконаграфічных тыпаў выканання вобраза прападобнай з абранымі святымі, у саборах святых (кіева-пячорскі сабор, сабор рускіх святых, сабор рускіх праведных жон) і на фоне манастыра (т. зв. іконы заснавання), выявы ў схіме, ці Вялікім анёльскім вобразе, з пацеркамі ў руках. Пік стварэння іканапісных выяў Еўфрасінні прыходзіцца на перыяд 1909–1915 гг. З 1917 да пачатку 1980-х гг. іканаграфія Еўфрасінні Полацкай развівалася па-за межамі Беларусі. Іконаграфічная традыцыя выканання вобраза Еўфрасінні Полацкай на беларускіх землях была адноўлена ў 1984 г. і характарызуецца традыцыйнасцю выканання выяў прападобных (жэсты, малітоўная поза, адзенне) і характэрнымі атрыбутамі Еўфрасінні (шасціканцовы крыж, макет Спаса-Праабражэнскай царквы, белая лілея, інсігніі і скруткі з фрагментамі тэксту). Напрыканцы 1980-х гг. пачынае распра-

цоўвацца свецкая іканаграфія Еўфрасінні Полацкай, для якой характэрны акцэнт на гістарычныя каштоўнасці і наяўнасць элементаў заходнееўрапейскай іканаграфічнай традыцыі.

4. У сучасны перыяд шанаванне Еўфрасінні Полацкай знаходзіцца на вяршыні свайго існавання. Культ канчаткова набывае рысы агульнацаркоўнага і становіцца правадніком ідэй патрыятызму, асветніцтва і нацыянальнай адметнасці ў беларускім грамадстве. У гонар Еўфрасінні быў названы шэраг вуліц, навучальных і грамадска-культурных устаноў, існуюць творчыя саюзы і грамадскія арганізацыі, якія абралі прападобную сваёй апякункай. Вобраз Еўфрасінні Полацкай быў удала ўвасоблены ў творах мастацтва, літаратуры і манументальных помніках.

Асабісты ўклад саіскальніка вучонай ступені

Прадстаўленая дысертацыя з'яўляецца самастойным даследаваннем, якое было напісана на базе аналізу шырокага кола крыніц. Пры яе падрыхтоўцы былі вынайздзены, апрацаваны і ўведзены ў навуковы зварот матэрыялы Расійскага дзяржаўнага гістарычнага архіва (г. Санкт-Пецярбург), Дзяржаўнага архіва Расійскай Федэрацыі (г. Масква), Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь (г. Мінск), Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі (г. Мінск), Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці (г. Віцебск), Занальнага дзяржаўнага архіва ў г. Полацку (г. Полацк).

Апрабацыя вывадаў дысертацыі

Вынікі дысертацыйнага даследавання былі апрабаваны на 24 навуковых канферэнцыях, сярод якіх можна вызначыць наступныя: II Міжнародная канферэнцыя маладых вучоных на англійскай мове “Нацыянальны і еўрапейскі контексты в навучных ісследованиях” (27–28 красавіка 2010 г., г. Полацк); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Беларускае Падзвінне: вопыт, методыка і вынікі палявых даследаванняў” (21–23 красавіка 2011 г., г. Полацк); III Міжнародная канферэнцыя маладых вучоных на англійскай мове “Нацыянальны і еўрапейскі контексты в навучных ісследованиях” (27–28 красавіка 2011 г., г. Полацк); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў” (10–11 лістапада 2011 г., г. Мінск); II Міжнародная навуковая канферэнцыя “Актуальныя праблемы в изучении и преподавании общественно-гуманитарных наук (дисциплин)” (1–2 снежня 2011 г., г. Віцебск); IX Міжнародная навуковая канферэнцыя “Этнасоцыяльныя і конфэсійныя працэсы в современном обществе” (2–3 снежня 2011 г., г. Гродна); V Міжнародная навукова-тэарэтычная канферэнцыя “Еўропа: актуальныя праблемы этнокультуры” (22 мая 2012 г., г. Мінск); Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 1150-годдзю г. Полацка “Полоцк в истории и культуре Европы” (22–24 мая 2012 г., г. Полацк); Міжнародная навуковая канферэнцыя, прысвечаная 1150-годдзю Расій-

скай дзяржаўнасці “От Киевской Руси до России XXI века: вехи российской истории, государственности, общества и культуры” (24–25 мая 2012 г., г. Віцебск); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “VI Машеровские чтения” (27–28 верасня 2012 г., г. Віцебск); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Опыт сохранения историко-культурного наследия и трансграничное сотрудничество в сфере культурного туризма” (24–26 кастрычніка 2012 г., г. Віцебск); VI Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “История и археология Полоцка и Полоцкой земли” (1–3 лістапада 2012 г., г. Полацк); VI Міжнародная навукова-тэарэтычная канферэнцыя “Европа: актуальные проблемы этнокультуры” (22 красавіка 2013 г., г. Мінск); Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Крещение Руси в судьбах народов Беларуси, России и Украины: выбор цивилизационного пути” (6–7 чэрвеня 2013 г., г. Мінск); III Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі (10–13 кастрычніка 2013 г., г. Коўна); II Міжнародная навуковая канферэнцыя “Беларускае Падзвінне: вопыт, метадыка і вынікі палявых і междысцыплінарных даследаванняў” (17–18 красавіка 2014 г., г. Полацк); IV Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі (3–5 кастрычніка 2014 г., г. Каўнас); IV Міжнародная навуковая канферэнцыя “Сімяон Полацкі: светапогляд, грамадска-палітычная і літаратурная дзейнасць”, прымеркаваная да 385-гадовага юбілею асветніка і 20-га юбілею Музея (19–20 лістапада 2014 г., г. Полацк).

Апублікаванасць вывадаў дысертацыі

Вывады і матэрыялы дысертацыйнага даследавання прадстаўлены саіскальнікам у 40 публікацыях, у тым ліку 19 навуковых артыкулах і 21 дакладзе ў зборніках матэрыялаў канферэнцый і тэзісах выступаў на навуковых канферэнцыях. 9 артыкулаў апублікавана ў навуковых часопісах і перыядычных выданнях, якія адпавядаюць п. 18 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеней і прысваенні вучоных званняў. Агульны аб’ём апублікаваных матэрыялаў складае 16,7 аўтарскіх аркушаў. Аб’ём публікацый па тэме дысертацыі, якія адпавядаюць п. 18 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеней і прысваенні вучоных званняў, складае 6 аўтарскіх аркушаў. Аб’ём іншых публікацый складае 10,7 аўтарскіх аркушаў.

Структура і аб’ём дысертацыі

Структура дысертацыйнага даследавання абумоўлена мэтай і задачамі і адпавядае праблемна-храналагічнаму прынцыпу. Дысертацыя складаецца з уводзін, агульнай характарыстыкі работы, асноўнай часткі, якая ўключае чатыры главы, заключэння, бібліяграфічнага спісу і дадатка. Бібліяграфічны спіс змяшчае 406 пазіцый (у тым ліку 40 публікацый саіскальніка). Агульны аб’ём дысертацыі складае 160 старонак без дадатка, бібліяграфічны спіс – 28 старонак, дадатак – 50 старонак).

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫИ

Першая глава “Гістарыяграфія і крыніцы. Метады даследавання” ўключае тры раздзелы.

Раздзел 1.1 “Гістарыяграфія праблемы” прысвечаны гістарыяграфічнаму аналізу літаратуры па праблеме даследавання і ўключае аналіз трох перыядаў: дарэвалюцыйны, савецкі і пастсавецкі. У дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі даследавання можна вызначыць некалькі накірункаў. Да першага накірунку адносіцца шэраг работ, дзе асвятляецца месцазнаходжанне і ўмовы перанясення мошчаў Еўфрасінні¹ ці даследуюцца асобныя праявы яе культуры (крыж 1161 г., Эфескі абраз Багародзіцы, Спаса-Праабражэнская царква і інш.)², для другога характэрны працы, прысвечаныя агіяграфіі і гісторыі функцыянавання Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра³.

¹Stebelski, I. Dwa wielkie światła na horyzoncie Połockim z cieniów zakonnych powstające czyli żywoty śś. panien i matek Ewfozyny i Parascewii zakonnic i hegumenij... : w 3 t. / I. Stebelski. – Wyd. 2. – Т. 1. – Lwów : Xiegarńia Zelmana Iglā., 1866; Миславский, С. Краткое историческое описание Киево-Печерской лавры / С. Миславский. – Киев, 1795. – 139 с.; Болховитинов, Е.А. Описание Киевопечерской лавры с присовокуплением разных грамот и выписок, объясняющих оное, также планов лавры и обеих пещер / Е.А. Болховитинов. – Киев : Тип. Киевопечерской лавры, 1847. – 345 с.; Болховитинов, Е.А. Указатель святыни и священных достопамятностей Киева, как в самом городе, так и в его окрестностях / Е.А. Болховитинов. – Киев : Тип. Киевопечерской лавры, 1853. – 238 с.; Тыртов, А.П. Некоторые пояснения к описанию жития преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой / сост. А. П. Тыртов. – Витебск : Губерн. тип., 1893. – 25 с.

²Сапунов, А. Древние иконы Божией Матери в Полоцкой епархии / А. Сапунов. – Витебск : Тип. Губ. правления, 1888. – 15 с.; Сапунов, А. Древности Спаса-Евфросиниевского девичьего монастыря в Полоцке / А. Сапунов. – Полоцк : [б. и.], 1885. – 23 с.; Сербинович, К.С. Исторические сведения о жизни преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой, с описанием и изображением Креста, принесенного ею в дар Полоцкой Спасской обители / К.С. Сербинович. – СПб. : Синод. тип., 1841. – 28 с.; Грыгаровіч, І.І. Беларуская іерархія / прадм. і пер. на беларус. М. Нікалаева. – Мінск : БелЭН, 1992. – 101 с.; Григорович, Н.И. Сочинения духовного содержания протоиерея И.И. Григоровича, с портретом и биографическими очерками автора / Н.И. Григорович. – СПб. : Тип. Персона, 1862. – 168 с.

³Ключевский, В.О. Древнерусские жития святых как исторический источник / В.О. Ключевский. – М. : Тип. Грачева и Ко, у Пречистенских ворот, 1871. – 480 с.; Барсуков, Н.П. Источники русской агиографии / Н.П. Барсуков. – СПб. : О-во любит-й древ. письм-и, 1882. – XI,[1] с., 616 стб., [2], VIII с. – (Памятники древней письменности. LXXXI); (Гумилевский), Филарет. Обзор русской духовной литературы : 862–1720 / Филарет (Гумилевский). – Харьков : Университ. тип., 1859. – 447 с.; Житие преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой. – Витебск : издание А. Сапунова, 1888. – 22 с.; Сапунов, А. Полоцкий Спасо-Евфросиниевский девичий монастырь / А. Сапунов. – Витебск : Типолит. Г.А. Малкина, 1888. – 11 с.; Зверинский, В.В. Материал для историко-топографического исследования о православных монастырях в Российской империи : с библиогр. указ. : в 3 т. / В.В. Зверинский. – Т. 1. Преобразования старых и учреждение новых монастырей с 1764–95 по 1 июля 1890 г. : 594 монастыря. – СПб. : Тип. В. Безобразова и К, 1890. – 293 с.; Дубровский, М. Житие преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой, с кратким описанием основанного ею в г. Полоцке женского монастыря / [протоиерей Михаил Дубровский]. – Изд. 4-е, исправл. и дополн. – Витебск : Губерн. типолитогр., 1902 (обложка 1903). – 27 с.; (Василевский), Сергей. Святая преподобная Евфросиния, княжна Полотская, с историческим описанием основанного ею Полотского девичьего Спасо-Преображенского монастыря и устроенного для монастырской церкви Креста / Сергей (Василевский) // Памятная книжка Витебской губернии на 1864 год ; под ред. А.М. Семеновского. – СПб., 1864. – С. 3–42; Альбицкий, В. Полоцкий Спасо-Евфросиниевский монастырь : краткий ист. очерк Спасской обители : ее прошлое и настоящее / В. Альбицкий. – Витебск : Губерн. типолит., 1897. – 12 с.

У другой чвэрці XIX ст. з'яўляецца шэраг даведачных выданняў, у якіх ставілася мэта прадставіць максімальна поўную інфармацыю аб святых і некананізаваных падзвіжніках святасці⁴. У даследаваннях такога тыпу адсутнічалі гістарычныя абагульненні, аднак праведзеная работа па зборы і аналізу шматлікіх крыніц паслужыла падмуркам для наступных даследаванняў у прадстаўленым накірунку. Першым, хто мэтанакіравана звярнуўся да праблемы кананізацыі ўсходнеславянскіх святых, быў В.П. Васільеў⁵, які займаўся вывучэннем гісторыі кананізацыі святых з XI па XIX ст. У адрозненне ад працы Васільева, у фундаментальным даведніку па гісторыі кананізацыі Я.Я. Галубінскага падаецца імя Еўфрасінні Полацкай у складзе Кіева-Пячорскіх святых⁶.

Да правядзення Свята-Еўфрасіннеўскіх урачыстасцей выйшаў шэраг выданняў і публікацый, прысвечаных Еўфрасінні Полацкай.⁷ Большая частка работ, напісаных да 1910 г., прадстаўляе літаратурна-мастацкі нарыс жыцця святой без аналізу і характарыстыкі перыядаў яе шанавання⁸.

Адметнасць навуковай літаратуры савецкай гістарыяграфіі заключаецца ў асаблівай ідэалагічнай і метадалагічнай пазіцыі аўтараў. Большасць работ насіла атэістычны характар і адпавядала марксісцка-ленінскай пазіцыі ў адносінах да царквы і святых у прыватнасці⁹. Аднак погляды некаторых даследчыкаў кардынальна адрозніваліся ад агульнапрынятай пазіцыі¹⁰. Раскрыццё тэмы святасці і ўшанавання Еўфрасінні было працягнута ў працах даследчыкаў-эмігрантаў¹¹.

⁴ (Гумилевский), Филарет. Русские святые, чтимые всею церковью или местно : Опыт описания жизни их / Филарет (Гумилевский). – СПб. : Изд. книгопродавца И.Л. Тузова. – Отд. 2. – 1882. – 590 с.

⁵ Васильев, В. История канонизации русских святых / В. Васильев. – М. : Унив. тип., 1893. – 256 с.

⁶ Голубинский, Е. История канонизации святых в Русской церкви / Е. Голубинский. – 2-е изд. – М. : Императ. о-во ист. и древностей российских при Моск. ун-те, 1903. – 600 с.

⁷ Преподобная Евфросиния, княжна Полоцкая. – 2-е изд. – Вильна : изд. Вилен. Свято-Духовского братства (тип. “Русский почин”), 1910. – 35 с.; Дубровский, М. Житие преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой : к торжеству перенесения св. мощей пр. Евфросинии из г. Киева в г. Полоцк / М. Дубровский. – СПб. : Полоц. церк. братство, 1910. – 19 с.; Зорин, Н.И. Преподобная Евфросинья, княжна Полоцкая : к торжеству перенесения св. мощей преподобной Евфросиньи из Киево-Печер. Успен. лавры в Полоц. Спасо-Евфросиньев. жен. монастырь / Н.И. Зорин. – СПб. : Тип. “Сел. вес.”, 1910. – 32 с.

⁸ Поселянин, Е. Преподобная Евфросиния, княжна Полоцкая / Е. Поселянин. – СПб. : изд. Училищ. совета при Св. Синоде, 1910. – 31 с.; Караскевич-Ющенко, С.С. Святая Евфросинья, княжна Полоцкая / С.С. Караскевич-Ющенко. – М. : “Юная Россия”, 1915. – 32 с.; Введенский, Д.И. Преподобная Евфросиния, княжна Полоцкая / Д.И. Введенский. – Сергиев Посад : Изд-во О-ва содействия религ.-нравст. и патриот. восп. детей, 1910 (Тип. Свято-Троицкой Сергиевой Лавры). – 16 с.

⁹ Мацюшкін, І. Еўфрасіння Полацкая без арэола / І. Мацюшкін // Сцяг камунізма. – 1973. – № 80. – С. 3; Абецедарский, Л. Нужны точные оценки : против идеализации роли в просветительстве Евфросинии Полоцкой, Мелетия Смотрицкого, Лаврентия Зизания и др. / Л. Абецедарский // СБ. – 1973. – № 114. – С. 3.

¹⁰ Штыхаў, Г.В. Асветніца з Полацка / Г.В. Штыхаў // Маладосць. – 1973. – № 5. – С. 148–149; Прашковіч, М. Беларуская асветніца : да 800-годдзя з часу смерці Еўфрасінні Полацкай / М. Прашковіч // Беларусь. – 1972. – № 5. – С. 28; Ермаловіч, М. “Яко луна солнечная” / М. Ермаловіч // Полюмя. – 1973. – № 8. – С. 224–228.

¹¹ Гарошка, Л. Св. Ефрасіння-Прадслава, ігуменя манастыра св. Спаса ў Полацку, патронка Беларусі / Л. Гарошка. – Парыж : Выд-ва Беларус. рэлігійнай місіі, 1949. – 79 с.

Сучасная беларуская гістарыяграфія ўшанавання святой прадстаўлена як абагульняючымі, так і вузканакіраванымі работамі. Першы, хто навукова падыйшоў да асвятлення жыццядзейнасці Еўфрасінні Полацкай, адлюстраванай у Жыціі, быў А.А. Мельнікаў. Праблема станаўлення культуры Еўфрасінні Полацкай была закранута ў тэме кандыдацкай дысертацыі даследчыка і шэрагу іншых яго работ¹².

Тэматыка шанавання ўсходнеславянскіх святых, у тым ліку і Еўфрасінні Полацкай, была працягнута ў даследаваннях Б.М. Клоса і Л.В. Ляўшун¹³. У XVII томе Праваслаўнай энцыклапедыі змешчаны грунтоўны артыкул¹⁴ аб жыццядзейнасці, іканаграфіі і гісторыі шанавання Еўфрасінні Полацкай. У 2009 г. быў выдадзены даследчыцкі нарыс А. Мірановіча “Праваслаўная Беларусь”¹⁵. Да 100-годдзя з дня перанясення мошчаў Еўфрасінні Полацкай з Кіева ў Полацк (2010 г.) выйшаў шэраг даследаванняў¹⁶.

Раздзел 1.2 “Характарыстыка крыніц” прысвечаны класіфікацыі і аналізу выкарыстаных крыніц. У даследаванні былі выкарыстаны апавядальныя (агіяграфічныя творы¹⁷, творы гімнаграфічнага жанру¹⁸ і мемуарная літаратура¹⁹),

¹² Мельников, А.А. Литературная история агиографической повести о Евфросинии Полоцкой. (На материале рукопис. XVI–XVIII вв.): дис. ... канд. филол. наук / А.А. Мельников. – Минск, 1989. – 213 с.; Мельнікаў, А.А. Шлях немаркотны : нарысы па гіст. беларус. святасці / А.А. Мельнікаў // Беларусь. – 1992. – № 2. – С. 19; Мельнікаў, А.А. З неапублікаванай спадчыны : манаграфіі, артыкулы, вершы, матэрыялы навук. канф., успаміны сучаснікаў / А.А. Мельнікаў. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2005. – 589 с.

¹³ Левшун, Л.В. “Житие преподобной Евфросинии Полоцкой” как исторический источник: факты, образы, интерпретации / Л.В. Левшун // *Studia historica Europae Orientalis* = Исследования по истории Восточной Европы : науч. сб. / ГУО “Республ. ин-т высш. шк.”. – 2009. – Вып. 2. – С. 252–266; Левшун, Л.В. К вопросу о почитании православных святых на землях Беларуси в XII–XVII вв. / Л.В. Левшун // *Православие в духовной жизни Беларуси* : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., 25–26 апреля 2007 г. – С. 256–266; Клосс, Б.М. Евфросиния Полоцкая (1104–1173) : Преподобная, основательница двух монастырей / Б.М. Клосс // *Ист. Лексикон: история в лицах и событиях V–XIII вв.* : в 2 кн. – М. : Академкнига, 2006. – Кн. 1. – С. 379–384.

¹⁴ Евфросиния Полоцкая, преп. / М.В. Басова [и др.]. // *Православ. энцикл.* ; под ред. Патриарха Московского и всея Руси Алексия II. – М. : Православ. энцикл. – Т. 17 : Евангелическая церковь чешских братьев – Египет. – 2008. – С. 507–517.

¹⁵ Мірановіч, А. Праваслаўная Беларусь / А. Мірановіч. – Беласток : Białoruskie Towarzystwo Historyczne, 2009. – 352 с.

¹⁶ Полоцкое Радование : Свято-Евфросиниевские Торжества 1910 года / ред. А.Г. Борисова-Горюнова. – Полоцк, 2010. – 437 с.; Свято-Евфросиниевские торжества 1910 года : к 100-летию перенесения мощей преподобной Евфросинии Полоцкой из Киева в Полоцк. – Полоцк : Спасо-Евфросиниевский монастырь в г. Полоцке Полоц. епархии Белорус. Православ. Церкви, 2010. – 14 с.

¹⁷ Памятники старинной русской литературы, издаваемые графом Г. Кушелевым-Безбородко. – СПб. : Тип. Кулиша, 1860. – Вып. 4 : Повести религиозного содержания, древние поучения и послания, извлеченные из рукописей Николаем Костомаровым. – 1862. – 221 с.; Ключевский, В.О. Древнерусские жития святых как исторический источник / В.О. Ключевский. – М. : Тип. Грачева и К°, у Пречистенских ворот, 1871. – 480 с.; Житие преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой. – Витебск : изд. А. Сапунова, 1888. – 22 с.; Воронова, Е.М. Житие Евфросинии Полоцкой / Е.М. Воронова // *Слов. книжников и книжности Др. Руси.* – Вып. 1 (XI – первая пол. XIV в.). – Л. : Наука, 1987. – С. 147–148; Воронова, Е.М. Проблемы текстологического изучения “Жития Евфросинии Полоцкой” / Е.М. Воронова // *История и археология Полоцка и Полоц. земли. К 1125-летию Полоцка* : материалы конф. – Полоцк, 1987. – С. 14; Левшун, Л.В. “Житие преподобной Евфросинии Полоцкой” как исторический источник : факты, образы, интерпретации / Л.В. Левшун // *Studia historica Europae Orientalis* =

дакументальныя (дакументы заканадаўства, матэрыялы справаводства, статыстычныя матэрыялы²⁰) і выяўленчыя крыніцы. Асобную групу пісьмовых крыніц складаюць матэрыялы перыядычнага друку²¹. Для асвятлення шанавання Еўфрасінні Полацкай у межах беларускай дыяспары былі выкарыстаны матэрыялы замежнага перыядычнага друку²².

Для раскрыцця спецыфікі гісторыі шанавання Еўфрасінні Полацкай у XIX–XXI стст. з фондаў Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі, Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага архіва Расійскай Федэрацыі, Расійскага дзяржаўнага гістарычнага архіва, Дзяржаўнага архіва Віцебскай вобласці, Занальнага дзяржаўнага архіва ў г. Полацку, архіва Спаса-Еўфрасінеўскага манастыра ў г. Полацку былі прыцягнуты разнастайныя па змесце архіўныя дакументы.

Раздзел 1.3 “Метады і метадалогія даследавання” ўтрымоўвае кароткую характарыстыку прынцыпаў і метадалагічнай базы праведзеных пошукаў. Даследаванне напісана з дапамогай комплекснага аналізу крыніц, носіць міждысцыплінарны характар і закранае галіны гістарычнага, рэлігіязнаўчага, мастацтвазнаўчага і філалагічнага пазнання. У працэсе даследавання былі вы-

Исследования по истории Восточной Европы : науч. сб. / ГУО “Республ. ин-т высш. шк.”. – 2009. – Вып. 2. – С. 252–266; Кніга жыццй і хаджэнняў / уклад., прадм. і камент. А. Мельнікава. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 503 с.

¹⁸ Серегина, Н.С. Певческий цикл о Евфросинье Полоцкой – памятник XII в. / Н.С. Серегина // К 1125-летию Полоцка : конф. “История и археология Полоцка и Полоцкой земли”. – Полоцк, 1987. – С. 52–53; Серегина, Н.С. Песнопения русским святым : по материалам рукопис. певческой кн. XI–XIX вв. “Стихирарь месячный” / Н.С. Серегина. – СПб. : РИИИ, 1994. – 469 с.

¹⁹ Лужинский, В. Записки Василия Лужинского, архиепископа Полоцкого : о начале и ходе окончательно совершившегося дела воссоединения греко-униатской церкви в Белоруссии и Волыни с православною российскою церковью, написанные в конце 1866 г. / В. Лужинский. – Казань : Изд. Казанской дух. акад., 1885 (Тип. Императ. Ун-та). – 310 с.; Кайгородов, Н. О досто-памятных Свято-Евфросиниевских днях в Полоцке, 20–23 мая 1910 г.: воспоминания паломника / Н. Кайгородов. – СПб. : [б. и.], 1910. – 10 с.; Шавельский, Г. На торжестве перенесения мощей преп. Евфросинии в г. Полоцке / Г. Шавельский // Полоц. епарх. ведом. – 1910. – № 33. – С. 730–741; Довгялло, Д.И. Перенесение св. мощей преп. Евфросинии из Киева в Полоцк: подробное описание церковно-народных торжеств по пути следования св. мощей с изображением преподобной Евфросинии и многими рисунками / Д.И. Довгялло. – Вильна : Полоц. церк. братство, 1910. – 80 с.; Митроцкий, М. Торжественное перенесение святых мощей преподобной Евфросинии, княжны Полоцкой, из Киева в Полоцк (19 апр. – 22 мая 1910 г.) / М. Митроцкий. – Киев : Тип. Киево-Печерской Успен. Лавры, 1913. – 69 с.; Віцьбіч, Ю. Вачыма жывога сьветкі / Ю. Віцьбіч // Царкоўны сьветач. – 1973. – № 1. – С. 6–11.

²⁰ Статистические сведения о церквях и причтах Полоцкой епархии, с алфавитными списками оных, с обозначением числа прихожан, количества церковной земли, штатного оклада жалования, процентов от капиталов и вознаграждений за отошедших в казну крестьян, составленные в Полоцкой духовной консистории. – Минск : Типолитограф. Г.А. Малкина, 1884. – 92 с.

²¹ Аб так званых “нятленных мошчах” Еўфрасінні Полацкай // Віцебскі рабочы. – 1960. – № 6. – С. 4; Антонова, Н. Скандал у манастыры / Н. Антонова // Сцяг камунізма. – 1960. – № 45. – С. 4.

²² Лапіцкі, М. Сьв. Еуфрасінія Полацкая / М. Лапіцкі // Царкоўны сьветач. – 1951. – № 1. – С. 5–6; А., К. Апякунка Беларусі [Сьв. Еўфрасінья Полацкая] / К. А. // Беларус. – 1952. – № 4. – С. 3; Васіль, архіепіскап. Сьвятая Еўфрасінья Полацкая Патронка Беларусі / архіепіскап Васіль // Беларус. – 1977. – № 122. – С. 1.

карыстаны як агульнавуковыя лагічныя (аналіз, сінтэз, індукцыя, дэдукцыя, аналогія, параўнанне), так і спецыяльна-гістарычныя метады. Гісторыка-генетычны метады дазволіў выявіць прычыны і перадумовы складвання шанавання Еўфрасінні Полацкай, замаруджвання працэсу агульнарускай кананізацыі Еўфрасінні і наступнай трансляцыі яе шанавання за межы полацкага жаночага манастыра. Гісторыка-тыпалагічны метады даў магчымасць вызначыць характарыстыкі кожнага з перыядаў шанавання прападобнай. Гісторыка-параўнальны метады дазволіў выявіць спецыфіку і змест перыядаў шанавання Еўфрасінні Полацкай, якія былі абумоўлены адрозненнямі грамадска-палітычнай і канфесійнай сітуацыі, вызначыць агульныя і асаблівыя рысы шанавання памяці Еўфрасінні. Гісторыка-сістэмны метады дазволіў выявіць унутраную структуру культуры Еўфрасінні Полацкай, праблемы яго пераходу з мясцовага ў агульнадзяржаўны. Пры дапамозе праблемна-храналагічнага метады тэма была раскладзена на шэраг асобных пытанняў, кожнае з якіх разглядалася ў храналагічным парадку, што дазволіла структурыраваць і паглыбіць даследаванне.

У другой главе “Гісторыя культуры Еўфрасінні Полацкай у дарэвалюцыйны перыяд” быў вызначаны і прааналізаваны этап зараджэння і станаўлення культуры Еўфрасінні Полацкай.

У раздзеле 2.1 “Зараджэнне культуры Еўфрасінні Полацкай (канец XII – XVI ст.)” была паказана спецыфіка шанавання Еўфрасінні Полацкай на раннім этапе. У гэты перыяд шанаванне святой не выходзіла за межы геаграфічнай вобласці яе зямнога падзвіжніцтва, у першую чаргу Полацка і заснаваных ёю Спаскага і Багародзіцкага манастыроў. Такім чынам, вытокі шанавання Еўфрасінні Полацкай трэба шукаць у манастырскай традыцыі, паколькі святая ўвайшла ў гісторыю як заснавальніца двух манастыроў.

У раздзеле 2.2 “Гістарычныя ўмовы існавання культуры Еўфрасінні Полацкай (1596–1833)” прааналізавана становішча культуры прападобнай у перыяд заняпаду Спаскага манастыра, калі ён быў перададзены ў веданне каталіцкага Ордэна езуітаў. За час іх прысутнасці на землях былога праваслаўнага манастыра была ўтворана рэзідэнцыя езуіцкіх віцэ-генералаў, генералаў і кіраўнікоў заснаванага калегіума. Дадзены факт адмоўна адбіўся на пашырэнні геаграфічных межаў шанавання Еўфрасінні Полацкай. Так, у канцы XVI ст. пад уплывам шанавання Еўфрасінні Полацкай, як і ў роўнай ступені ў працівагу яму, сярод полацкіх каталікоў была распаўсюджана легенда аб двойніку Еўфрасінні – Параскеве-Пракседзе.

Шанаванне Еўфрасінні Полацкай працягвае развівацца ў межах Кіеўскай мітраполіі, адноўленай у 1632 г. Быў зроблены акцэнт на гісторыі і ўмовах знаходжання мошчаў Еўфрасінні ў Кіева-Пячорскай лаўры, дзе дзякуючы намаганням кіеўскага мітрапаліта Пятра (Магілы) (1632–1647) у 1643 г. Еўфрасіння была далучана да ліку мясцовашанаваных святых. Падкрэсліваецца, што мясцовая, дакументальна засведчаная кананізацыя Еўфрасінні Полацкай

была здзейснена ў сінадальны перыяд, акрамя таго пісьмовы акт кананізацыі быў не адзінкавым, а саборным. Так, Еўфрасіння з кароткай зацемкай “ігумення Полацкая”, была прызнана святой сярод іншых 118 падзвіжнікаў, чые мошчы спачывалі ў Дальніх і Бліжніх пячорах Кіеўскай лаўры. Пазначаецца, што дадзены перыяд у гісторыі шанавання святой з’яўляецца адным з найбольш складаных: з аднаго боку, сталаму развіццю традыцыі шанавання перашкаджае імкненне каталікоў да падмены культаў, з другога – робяцца намаганні да яе пашырэння (30-я гг. XVI ст. уключэнне Жыцця Еўфрасінні Полацкай у Вялікія Чэці-Мінеі, 60-я гг. XVI ст. – у Ступенную кнігу, саборная кананізацыя святой Пятром (Магілай)).

У раздзеле 2.3 “Станаўленне і фарміраванне рыс епархіяльнага культу Еўфрасінні Полацкай (1833–1909)” разгледжаны прычыны і ўмовы аднаўлення шанавання прападобнай пад юрысдыкцыяй праваслаўнага ведамства, праведзены аналіз этапаў станаўлення і рэстаўрацыі культу з пазначэннем яго адметных асаблівасцей на дадзеным этапе. З аднаўленнем дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў 1841 г. і заснаваннем пры ім вучылішча для дзяўчын духоўнага чыну культ прападобнай пачаў актыўна пранікаць на тэрыторыю Расійскай імперыі. Ушанаванне Еўфрасінні, якое па шэрагу прычын захоўвалася ў народным успрыманні з 1579 да 1840 г., было працягнута на якасна новым узроўні. Паваротным момантам у развіцці культу з’яўляецца яго выхад за межы Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра. Пасля адкрыцця Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра (1841 г.) на тэрыторыі Віцебскай губерні ў імя прападобнай Еўфрасінні быў пераасвячоны і ўзведзены шэраг храмаў (вёскі Бабінічы, Сакалішча, Бароўка, Росіца і г.д.). Актыўнае храмавае будаўніцтва ў імя Еўфрасінні Полацкай сведчыла на карысць таго факту, што яе шанаванне набыло агульнаепархіяльнае значэнне.

Раздзел 2.4 “Фарміраванне рыс агульнацаркоўнага культу Еўфрасінні Полацкай (1910–1917)” прысвечаны аналізу ўплыву перанясення мошчаў Еўфрасінні Полацкай з Дальніх пячор Кіеўскай лаўры ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр у маі 1910 г. на афіцыйнае замацаванне культу, што абумовіла планмернае стварэнне шматлікіх іконных выяў і актыўнае храмавае будаўніцтва ў імя прападобнай. Урачыстае перанясенне мошчаў у Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр у 1910 г. стала падзеяй, якая прадвызначыла росквіт шанавання Еўфрасінні Полацкай і канчатковае афармленне яе культу пры архіепіскапе Полацкім і Віцебскім Серафіме (Мешчаракове). Маштаб урачыстасцей (красавік – май 1910 г.) стаў індикатарам агульнацаркоўнага культу Еўфрасінні Полацкай, які некалі з’яўляўся выключна манастырскай традыцыяй.

Трэцяя глава “Гісторыя культу Еўфрасінні Полацкай у савецкі перыяд (1917–1991)” уключае чатыры раздзелы.

У раздзеле 3.1 “Заняпад культу Еўфрасінні Полацкай (1917–1942)” разглядаюцца кампаніі па ўскрыцці і канфіскацыі мошчаў святой (26 красавіка

1920 г., 13 мая 1922 г., 23 мая 1922 г.). Раскрыта спецыфіка шанавання Еўфрасінні Полацкай у савецкі перыяд, калі з пачатку 1920-х гг. да канца 1930-х гг. яе культ быў прымусовым метадам пазбаўлены не толькі галоўнага (Спаса-Еўфрасіннеўскі жаночы манастыр у Полацку), але і перыферыйных цэнтраў ушанавання памяці (храмы, капліцы, манастыр). Шанаванне святой было спынена і да пачатку Вялікай Айчыннай вайны знаходзілася пад забаронай.

Афіцыйнае скасаванне дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў 1925 г. нельга назваць спрыяльным фактарам для развіцця шанавання прападобнай, аднак яно стала адным з галоўных напрамкаў пашырэння і перанясення культу прадстаўнікамі беларускай дыяспары за межы сучаснай Беларусі (Германія, ЗША, Канада, Аўстралія).

У раздзеле 3.2 “Аднаўленне культуры Еўфрасінні Полацкай у межах Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра (1943–1961)” разглядаецца спецыфіка часовай рэстаўрацыі культуры прападобнай, якая звязана з адкрыццём у 1943 г. Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра і вяртаннем туды мошчаў з Віцебска. Паказана, што ў першыя пасляваенныя гады мясцовыя ўлады не перашкаджалі існаванню жаночага манастыра, аднак з канца 1950-х гг. сітуацыя карэнным чынам змянілася, што негатыўна адбілася на становішчы культуры Еўфрасінні Полацкай. На аснове прааналізаваных архіўных даных былі зроблены высновы, што, нягледзячы на шматлікія антыцаркоўныя акцыі і прапаганду, рэлігійная актыўнасць насельніцтва ў дзень памяці Еўфрасінні Полацкай (5 чэрвеня) з моманту адкрыцця манастыра і да скасавання яго дзейнасці ў 1961 г. не зніжалася. Адметна тое, што манастыр з’яўляўся адзіным геаграфічным цэнтрам ушанавання памяці святой, бо перыферыйныя цэнтры (храмы, капліцы, прыдзелы, асвячоныя ў яе імя) былі зачынены (Свята-Еўфрасіннеўскі храм у в. Бароўка) ці знішчаны (Свята-Еўфрасіннеўскія храмы ў вёсках Росіца, Сакалішча, Бабынічы, г.п. Івянцы).

У раздзеле 3.3 ““Безманастырскі” перыяд у гісторыі культуры Еўфрасінні Полацкай (1961–1991)” раскрываюцца ўмовы і спецыфіка культуры святой пасля закрыцця Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў 1961 г. Мошчы былі пакінуты каля алтара Спаса-Праабражэнскай царквы на ўтрыманні прыходскай абшчыны. Раскрыты шэраг станоўчых момантаў. Кананізацыя Еўфрасінні Полацкай была зацверджана агульнацаркоўным святкаваннем Сабора беларускіх святых, якое адбылося 3 красавіка 1984 г. Напрыканцы 1980-х гг. мошчы Еўфрасінні былі перакладзены ў разьбяную дубовую раку, якую адчынялі да дня памяці святой. Пасля таго як 4 жніўня 1990 г. Савет Міністраў СССР зарэгістраваў Спаса-Еўфрасіннеўскі жаночы манастыр, была распачата актыўная работа па рэстаўрацыі яго архітэктурных помнікаў і канчатковым вяртанні і замацаванні ў свядомасці беларускага грамадства імя Еўфрасінні Полацкай.

У раздзеле 3.4 “Развіццё культуры Еўфрасінні Полацкай за межамі Беларусі” разглядаецца шанаванне Еўфрасінні прадстаўнікамі беларускай дыя-

пары. Еўфрасіння Полацкая як заступніца Беларусі стала патронкай Беларускай Царквы за мяжой. З канца 1940-х гг. у імя Еўфрасінні быў узведзены шэраг храмаў (Рэгенсбург, Таронта, Саўт-Рывер), прыходаў (Лондан, Мельбурн), створаны іканапісныя выявы, праведзены дні памяці прападобнай. Замежнае шанаванне Еўфрасінні Полацкай часткова кампенсавала забыццё культуры ў савецкі перыяд і стала адной з апорных кропак падчас яго адраджэння ў пачатку 1990-х гг.

Чацвёртая глава “Культ Еўфрасінні Полацкай у сучасны перыяд (1991–2010)” уключае два раздзелы.

У раздзеле 4.1 “Адраджэнне культуры Еўфрасінні Полацкай (1991–2010)” паказаны статус і значнасць для беларускага грамадства культуры Еўфрасінні Полацкай, які на сучасным этапе знаходзіцца на вяршыні свайго існавання (штогод на свята памяці Еўфрасінні ладзяцца хрэсныя хады і паломніцтвы ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр, узнікаюць новыя перыферычныя цэнтры, пішучца мастацкія палотны, ствараюцца манументальныя помнікі і іншыя знакі ўшанавання, літаратурныя творы і г.д.). Нягледзячы на з’яўленне шэрагу храмаў у імя Еўфрасінні Полацкай як на тэрыторыі Беларусі, так і за яе межамі, манастыр па-ранейшаму застаецца візуальнай і сэнсавай дамінантай у шанаванні прападобнай і з’яўляецца значным культурна-рэлігійным цэнтрам краіны. Іканаграфічная традыцыя выканання вобраза Еўфрасінні Полацкай працягвае паспяхова развівацца: пішучца адзінаасобныя раставыя выявы, выявы ігуменні ў складзе абраных святых, Сабора беларускіх святых і жыццёвай іканаграфіі. Вобраз Еўфрасінні Полацкай на сучасным этапе актыўна выкарыстоўваюць дзеячы культуры і мастацтва як сімвал агульнацыянальных каштоўнасцей духоўнага і грамадскага жыцця беларусаў.

У раздзеле 4.2 “Становішча культуры Еўфрасінні Полацкай у сучасным жыцці беларускага грамадства” асабліва ўвага была нададзена аналізу новых з’яў у традыцыі шанавання святой, а таксама раскрыццю сутнасці асноўных напрамкаў развіцця культуры, які выйшаў на наднацыянальны ўзровень (укараненне вобраза Еўфрасінні ў дзяржаўных сімвалах, актыўнае пранікненне ў выяўленчае і тэатральнае мастацтва, літаратуру, што паспрыяла яго папулярнасці). З пачаткам дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра была арганізавана работа па вяртанні і аднаўленні страчаных рэліквій, якія былі цесна звязаны з жыццём і дзейнасцю Еўфрасінні – ікона Эфескай Багародзіцы, крыж 1161 г. і сярэбраная рака 1910 г. Святкаванне 4–6 чэрвеня 2010 г., прысвечанае 100-годдзю перанясення мошчаў Еўфрасінні Полацкай з Кіева ў Полацк, канчаткова замацавала ў нацыянальнай свядомасці вобраз полацкай святой як векавой заступніцы і галоўнай патронкі краіны.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вывады дысертацыі:

1. Гісторыя шанавання Еўфрасінні Полацкай з'яўляецца яркім прыкладам такой складанай, шматграннай з'явы (агіяграфія, гімнаграфія, храмавае будаўніцтва, іканаграфія, шанаванне мошчаў) сацыяльна-культурнага, рэлігійнага жыцця грамадства, як культ святога. У развіцці шанавання Еўфрасінні Полацкай у поўнай ступені прадстаўлена шчыльнае ўзаемадзеянне такіх аспектаў з'явы, як іканаграфія (адзінаасобныя выявы, парныя выявы, вобраз Еўфрасінні ў саборнай іканаграфіі святых, іконы заснавання, жыццёвыя іконы і г.д.), агіяграфія, гімнаграфія (службы прападобнай Еўфрасінні Полацкай), храмавае будаўніцтва (манастыры, храмы, капліцы, прыдзелы, асвячоныя ў імя святой). У сваім генезісе культ Еўфрасінні праходзіць некалькі стадый: **1) зараджэнне і станаўленне культу (канец XII – другая палова XVI ст.)**. Мясцовае шанаванне Еўфрасінні Полацкай было распачата ў Полацку напрыканцы XII ст., адразу пасля вяртання яе спадарожнікаў на радзіму з паломніцтва да Святой Зямлі. Культ быў прадстаўлены лакальна (у тэрытарыяльных межах Полацкай епархіі) і быў сканцэнтраваны ў межах Спаскага манастыра, дзе Еўфрасіння шанавалася як заснавальніца і першая настаяцельніца, гэтаму спрыяла як функцыянаванне манастыра, так і наяўнасць шэрага атрыбутаў (Эфескі абраз Багародзіцы, Еўфрасіннеўскі крыж), а таксама з'яўленне такіх атрыбутаў паступальнага развіцця культу, як агіяграфія і гімнаграфія [4–7; 10; 12; 14; 22; 23; 26; 27; 35; 36; 38; 40]; **2) функцыянаванне ў межах Полацкай епархіі (1596–1833)**. Адбываецца перанос цэнтра шанавання са Спаскага манастыра ў Сафійскі сабор. Нягледзячы на пэўныя прабелы ў гісторыі культу Еўфрасінні Полацкай, існуюць ускосныя сведчанні аб шанаванні прападобнай да другой паловы XIX ст.: спісы Жыцця, Еўфрасіннеўскі крыж, Эфескі абраз Багародзіцы, іконы і надтунныя комплексы, створаныя ў гонар прападобнай. Дзякуючы дзейнасці кіеўскага мітрапаліта Пятра (Магілы) у 1643 г. Еўфрасіння Полацкая разам з кіева-пячорскімі святымі была далучана да мясцовашанаваных святых і лічылася святой Кіеўскай мітраполіі. У гэты перыяд захоўваецца і развіваецца іканаграфія, пачынаецца вывучэнне асблівасцей яе культу [4–6; 11; 13; 17; 27; 32]; **3) перыяд рэстаўрацыі культу (1833–1909)**. Аднаўленне Полацкай епархіі ў 1833 г. стала важным фактарам у развіцці культу Еўфрасінні Полацкай. Так, быў адноўлены непасрэдны цэнтр шанавання памяці прападобнай – манастыр св. Спаса, які ў афіцыйных дакументах пачынае іменавацца як Спаса-Еўфрасіннеўскі. Шанаванне святой набывае рысы епархіяль-

нага культу (у межах Полацкай епархіі былі пераасвячоны ці ўзведзены храмы Еўфрасінні Полацкай, у манастырскі ўжытак уведзена Служба святой, перанесена часціца мошчаў). Асноўным аб'ектам пакланення вернікаў былі Еўфрасіннеўскі крыж і непасрэдна Спаса-Праабражэнская царква, дзе была размешчана келля святой [4–6; 11–13; 15; 25; 28; 29]; **4) перыяд росквіту культуры (1910–1917)**. Кароткачасовы, але найбольш адметны перыяд у гісторыі шанавання Еўфрасінні Полацкай, якое канчаткова набывае афіцыйную аснову і замацоўваецца на дзяржаўным узроўні. У 1910 г. адбылося афіцыйнае ўслаўленне памяці полацкай ігуменні (не кананізацыя) праваслаўнай царквой у чыне прападобных пасля перанясення мошчаў з Кіеўскай лаўры ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр, здзейсненага са згоды і ў прысутнасці членаў імператарскай сям'і [4–6; 38]; **5) перыяд забароны культуры (1917–1991)**. У вызначаны перыяд на тэрыторыі сучаснай Беларусі культ Еўфрасінні Полацкай існаваў у межах полацкага Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра. У выпадку калі абіцель спыняла сваю дзейнасць (1925–1943 гг.; 1961–1991 гг.), цэнтрам ушанавання памяці святой была Спаса-Праабражэнская прыходская царква. Савецкі перыяд у гісторыі культуры Еўфрасінні Полацкай (1917–1991) можна таксама падзяліць на этапы: **1) 1917–1943 гг.** Крызісны этап у гісторыі шанавання святой. За кароткі перыяд мошчы Еўфрасінні Полацкай былі ўскрыты тройчы: у Богаяўленскім Аўраміевым манастыры ў Растове (26 красавіка 1920 г.), у полацкай Спаса-Праабражэнскай царкве (13 мая 1922 г.) і Віцебскім губернскаму музеі (23 мая 1922 г.). Да канца 1920-х гг. надтрунны комплекс (засень, лампы, сярэбраная рака) і іншыя манастырскія рэліквіі былі страчаны. У 1925 г. Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр быў закрыты, а храмы, асвячоныя ў імя святой, разбураны ці перададзены ў карыстанне дзяржаўным установам; **2) 1943–1961 гг.** У 1943 г. пасля афіцыйнага дазволу на адкрыццё Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра, туды былі перавезены мошчы Еўфрасінні Полацкай, што абумовіла аднаўленне шанавання дня яе памяці. У першыя пасляваенныя гады мясцовыя ўлады не перашкаджалі развіццю Полацкага жаночага манастыра, але намаганні па пашырэнні межаў абіцелі поспехаў не мелі. У 1961 г. манастыр быў закрыты, аднак Спаса-Праабражэнская царква працягвала функцыянаваць як прыходскі храм, які набывае статус цэнтра шанавання; **3) 1961–1991 гг.** Хаця з 1961 г. Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр быў закрыты, аднак Спаса-Праабражэнская царква працягвала функцыянаваць, а храм набыў канчатковы статус цэнтра шанавання прападобнай Еўфрасінні [4; 8; 16; 30; 32; 37]; **б) перыяд адраджэння культуры Еўфрасінні Полацкай (з 1991 да 2010 г.)**. З 1990-х гг. было распачата аднаўленне шанавання памяці прападобнай: адкрыты Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр; арганізавана работа па вяртанні і аднаўленні страчаных рэліквій, якія былі цесна звязаны з жыццём і дзейнасцю

Еўфрасінні, – ікона Эфескай Багародзіцы, шасціканцовы крыж і сярэбраная рака [3; 4; 9; 18; 24; 33; 35].

2. Тэрытарыяльная сетка культу Еўфрасінні Полацкай пачала актыўна фарміравацца толькі з першай паловы XIX ст., калі сталі ўзнікаць другарадныя ў адносінах да Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра цэнтры шанавання памяці святой – прыходскія храмы, капліцы і прыдзелы, узведзеныя як у Полацкай епархіі, так і за яе межамі. У храмавым будаўніцтве ў імя Еўфрасінні Полацкай можна вызначыць наступныя этапы: **1) 1804–1910 гг.** 1804 г. можна лічыць апорнай кропкай у трансляцыі культу Еўфрасінні. Узвядзенне першага і адзінага да 1840-х гг. Свята-Еўфрасіннеўскага храма ў Богаяўленскім мужчынскім манастыры г. Полацка адбылося ў працівагу езуітам, якія занялі Спаскі манастыр пад рэзідэнцыю і пераўтварылі Спаса-Праабражэнскую царкву ў рымска-каталіцкі касцёл. Пасля правядзення Полацкага царкоўнага сабора 1839 г. сітуацыя карэнным чынам мяняецца. У 1842 г. шэраг касцёлаў Віцебскай губерні быў перасвячоны па ўсходняму абраду ў імя Еўфрасінні Полацкай (вёскі Бароўка, Сакалішча, Росіца). Да 1910 г. асвятчэнне храмаў было не такім масавым і адбывалася з некаторымі перапынкамі (храмы ў в. Рудня, Вялікае Кашо, на архірэйскім хутары Залучоссе); **2) 1910–1917 гг.** Усплёск шанавання прападобнай Еўфрасінні гэтага перыяду яскрава выражаны ў шматвобразнай іканаграфіі, не адбіўся на шырокім храмавым будаўніцтве ў яе гонар. Так, у 1913 г. быў заснаваны адзіны івянецкі Свята-Еўфрасіннеўскі манастыр; **3) 1917–1989 гг.** Перапынак у храмавым будаўніцтве ў імя Еўфрасінні Полацкай і яе шанаванні быў вызначаны атэістычнай накіраванасцю новай дзяржаўнай палітыкі. Узвядзенне храмаў, манастыроў з асвятчэннем прыдзелаў у імя святой было спынена. Акрамя таго, адбывалася мэтанакіраванае знішчэнне Свята-Еўфрасіннеўскіх храмаў, пабудаваных у папярэдні перыяд (в. Сакалішча, Рудня, Росіца, Вялікае Кашо). Храмы, якія захаваліся, былі прыстасаваны пад грамадскія будынкі з адпаведнымі функцыямі; **4) 1989–2010 гг.** З моманту асвятчэння капліцы ў в. Гаравета (Брэсцкая вобласць) у 1989 г. было распачата аднаўленне былых і ўзвядзенне новых храмаў у імя прападобнай (в. Азёршчына, Малоткавічы, г.п. Пагранічны, Івянец, г. Віцебск, Мінск і г.д.) [1–3; 19–22; 39].

3. Вобраз Еўфрасінні Полацкай прадстаўлены ў розных іконаграфічных варыянтах: адзінаасобныя іконы, іконы заснавання, іконы з абранымі святымі, іконы з вялікай колькасцю святых (Саборы святых, у дадзеным выпадку – Сабор кіева-пячорскіх і Сабор беларускіх святых), жыццёныя іконы. Іконаграфічны тып прападобнай Еўфрасінні Полацкай з’яўляецца цэльным і завершаным па характары трактоўцы вобраза ў межах гістарычна складзенай традыцыі адлюстравання святых у чыне прападобных і ўключае не толькі трады-

цыйныя рысы (жэсты, малітоўная поза, асаблівы тып адзення), але і сімвалічныя атрыбуты, якія вылучаюць яе з шэрагу святых. Сярод такіх атрыбутаў, у першую чаргу, можна вылучыць шасціканцовы крыж, макет Спаса-Праабражэнскай царквы, кветку лілеі беласнежнага колеру на высокім сцябле, інсігніі і скруткі. З канца XVI і да пачатку XIX ст. іканаграфія Еўфрасінні Полацкай пачынае развівацца па канонах заходнееўрапейскага рэлігійнага мастацтва. Згодна іканапіснай традыцыі на шэрагу ікон пачатку XX ст. Еўфрасіння прадстаўлена ў схіме, ці Вялікім анельскім вобразе, з пацеркамі ў руках – характэрны атрыбут іканаграфіі святых у чыне прападобных, сімвал манаскага малітоўнага подзвігу. Напрыканцы 1980-х гг. побач з царкоўнай пачынае рапрацоўвацца свецкая іканаграфія Еўфрасінні Полацкай. Вобраз святой у бачанні мастакоў, скульптараў і інш. звязаны з гістарычнымі каштоўнасцямі, якія яна пакінула ў памяць нашчадкам. У першую чаргу, на мастацкіх творах прысутнічае Спаса-Праабражэнскі храм і ўзвізальны крыж 1161 г. Большая частка сучасных ікон Еўфрасінні Полацкай напісана ў візантыйскім традыцыйным стылі выканання выяў прападобных: святая прамаасобна звернута да гледача, бласлаўляе яго правай рукой, а ў левай трымае скрутак. У развіцці свецкай іканаграфіі Еўфрасінні Полацкай назіраюцца пэўныя рысы падабенства ці характэрныя атрыбуты ў трансляцыі яе вобраза з царкоўнай іканаграфіяй [5; 34; 36].

4. На сённяшні дзень культ прападобнай Еўфрасінні Полацкай знаходзіцца на вяршыні свайго існавання (штогод на свята памяці ладзяцца хрэсныя хады і паломніцтвы ў Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр, узнікаюць новыя перыферыйныя цэнтры культу святой, пішуцца іконы, мастацкія палотны і літаратурныя творы і г.д.). У жыцці сучаснага беларускага грамадства культ Еўфрасінні Полацкай з'яўляецца правадніком ідэй патрыятызму, асветніцтва і нацыянальнай адметнасці. Нягледзячы на з'яўленне шэрагу храмаў, прысвечаных Еўфрасінні Полацкай як на тэрыторыі Беларусі, так і за яе межамі, манастыр па-ранейшаму застаецца візуальнай і сэнсавай дамінантай у шанаванні прападобнай і з'яўляецца значным культурна-рэлігійным цэнтрам краіны [1; 4; 9; 24; 33; 34].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вывадаў

Практычная значнасць вывадаў дысертацыйнага даследавання заключаецца ў магчымасці іх выкарыстання ў дзяржаўных установах і структурах, вышэйшых навучальных установах, навукова-даследчых інстытутах, у якіх ажыццяўляецца вывучэнне канфесійнай гісторыі Беларусі. Матэрыялы дысерта-

цыйнага даследавання могуць быць карыснымі пры распрацоўцы лекцыйных курсаў, спецкурсаў, пры падрыхтоўцы навуковых прац, вучэбных дапаможнікаў, падручнікаў па дысцыплінах “Рэлігіязнаўства”, “Параўнаўчае рэлігіязнаўства”, а таксама па агульных курсах і факультатывах па гісторыі Беларусі.

Атрыманыя аўтарам вынікі даследавання выкарыстоўваюцца ў навучальным працэсе падчас выкладання прадметаў “Гісторыя Беларусі” і “Рэлігіязнаўства” на кафедры гісторыі і турызму (Акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 29.09.2011) і кафедры сацыяльна-гуманітарных дысцыплін УА “Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт” (Акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 18.12.2012); у працэсе навучання ДУА “Завуццеўская сярэдняя школа” (Акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 15.03.2012) і ДУА “Сярэдняя школа № 5 г. Новополоцка” (Акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 07.05.2012) па прадмеце “Гісторыя Беларусі”; у рэдакцыйна-выдавецкай дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага жаночага манастыра ў г. Полацку і Полацкай епархіі (Даведка аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 18.09.2014) падчас афармлення раздзела “Бібліятэка” на афіцыйным сайце Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў г. Полацку (Акт аб практычным выкарыстанні вынікаў даследавання ад 5.05.2014).

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА

Артыкулы ў навуковых выданнях у адпаведнасці з п. 18 Палажэння аб прысуджэнні вучоных ступеняў і прысваенні вучоных званняў у Рэспубліцы Беларусь

1. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Храмы прападобнай Еўфрасінні ў Полацкай епархii: параўнаўчы аналіз умоў існавання і развіцця / Г. М. Лабоха // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. А. Гуманитарные науки. – 2010. – № 7. – С. 42–48.
2. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Творчая спадчына дойліда Іаана / Г. М. Лабоха // Вестн. Полоц. гос. ун-та. Сер. А. Гуманитарные науки. – 2011. – № 9. – С. 25–28.
3. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гісторыя адраджэння храмаў прападобнай Еўфрасінні ў Полацкай епархii на сучасным этапе: параўнаўчы аналіз / Г. М. Лабоха // Науч. тр. Респ. ин-та высш. шк. – 2012. – Вып. 12 : в 2 ч. – Ч. 1. – С. 165–172.
4. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Кароткі нарыс гісторыі Спаса-Еўфрасіннеўскага жаночага манастыра ў Полацку / Г. М. Лабоха // Беларус. гіст. часоп. – 2012. – № 10. – С. 19–29.
5. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Іканаграфія прападобнай Ефрасінні Полацкай / Г. М. Лабоха // Беларус. гіст. часоп. – 2013. – № 3. – С. 7–18.
6. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Генезіс развіцця культуры Еўфрасінні Полацкай у рэтраспектыве гістарычнага часу на прыкладзе надтрунных комплексаў, утвораных у гонар святой / Г. М. Лабоха // Науч. тр. Респ. ин-та высш. шк. – 2013. – Вып. 13 : в 2 ч. – Ч. 1. – С. 188–194.
7. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Да пытання станаўлення і развіцця культуры прападобнай Еўфрасінні Полацкай у “манастырскі” перыяд (кан. XII – пач. XVI ст.) / Г. М. Лабоха // *Studia historica Europae Orientalis* = Исследования по истории Восточной Европы : науч. сб. / ГУО «Респ. ин-т высш. шк.», каф. историко-культурного наследия Беларуси. – 2013. – Вып. 5. – С. 180–187.
8. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Культ прападобнай Еўфрасінні Полацкай у безманастырскі перыяд (1960–1989 гг.) / Г. М. Лабоха // Выш. шк. – 2013. – № 4. – С. 47–48.
9. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Культ Еўфрасінні Полацкай у сучасным жыцці беларускага грамадства / Г. М. Лабоха // Науч. тр. Респ. ин-та высш. шк. – 2014. – Вып. 14 : в 2 ч. – Ч. 1. – С. 167–174.

Артыкулы ў навуковых зборніках і часопісах

10. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Да пытання гістарыяграфіі праблемы датавання Спаса-Праабражэнскай царквы ў г. Полацку / Г.М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2006. – Вып. 15. – С. 126–128.

11. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Спаса-Праабражэнская царква ў кантэксце палітычнай гісторыі Полацка XII–XIX стст. / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2007. – Вып. 20. – С. 49–52.

12. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Архітэктурна-мастацкія адметнасці Полацкай Спаса-Праабражэнскай царквы / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2007. – Вып. 20. – С. 53–56.

13. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Полацкая Спаса-Праабражэнская царква ў XII–XIX стст. / Г.М. Лабоха // Інновац. развіццё Придвинского края : сб. науч. тр. – 2007. – С. 21–28.

14. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гісторыя заснавання Бельчыцкага Барыс-Глебскага і Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыроў у г. Полацку / Г.М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. Вып. 28. – 2008. – С. 12–15.

15. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гісторыя заснавання і развіцця Свята-Крыжаўзвіжанскага храма як асноўнай складаючай Спаса-Еўфрасіннеўскага манастырскага комплексу / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2008. – Вып. 28. – С. 15–19.

16. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Архітэктурна-планіровачная структура Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў 1943–1991 гг. / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2009. – Вып. 34. – С. 67–69.

17. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Езуіцкі перыяд у гісторыі планавання Спаса-Еўфрасіннеўскага манастырскага ансамбля / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2009. – Вып. 34. – С. 69–72.

18. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Адраджэнне Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра напрыканцы XX ст. / Г. М. Лабоха // НИРС 2008 : сб. науч. раб. студентов вузов Респ. Беларусь. – 2009. – Вып. 6. – С. 445–446.

19. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Архітэктурна-мастацкае вырашэнне храмаў прападобнай Еўфрасінні ў Полацкай епархіі / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2010. – Вып. 41. – С. 100–102.

20. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Бароўскі храм прападобнай Еўфрасінні ў кантэксце гісторыі Праваслаўнай Царквы на Беларусі / Г. М. Лабоха // Тр. молодых спец. Полоц. гос. ун-та. – 2010. – Вып. 41. – С. 103–107.

21. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гістарыяграфія і крыніцы па гісторыі храмаў прападобнай Еўфрасінні ў Полацкай епархіі / Г. М. Лабоха // Беларус. Падзвінне : вопыт, метадыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даслед. / пад агул. рэд. Д.У. Дука, У.А. Лобача : у 2 ч. – Наваполацк : ПДУ, 2011. – Ч. 2. – С. 65–69.

Артыкулы ў зборніках матэрыялаў і тэзісаў навуковых канферэнцый

22. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гісторыя Полацкага Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра на пачатковым этапе існавання / Г. М. Лабоха // Высш. шк. : праблемы і перспектывы : X Междунар. науч.-метод. конф., Минск, 10 нояб. 2011 г. : в 2 ч. – Минск : РИВШ, 2011. – Ч. 2. – С. 258–261.

23. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Гісторыя храма-пахавальні полацкіх епіскапаў у рэтраспектыве часу / Г. М. Лабоха // Традыцыі і сучасны стан культуры і мастацтваў : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 10–11 лістап. 2011 г. / рэдкал. : А. І. Лакотка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Права і эканоміка, 2011. – С. 64–68.

24. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Полацкі Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр: асноўныя накірункі станаўлення і развіцця на сучасным этапе / Г. М. Лабоха // Этносоц. и конфессион. процессы в соврем. о-ве : сб. науч. ст. / ГрГУ им. Я. Купалы ; редкол. : М.А. Можейко (отв. ред.) [и др.]. – Гродно : ГрГУ, 2012. – С. 178–181.

25. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Да пытання аднаўлення дзейнасці Спаса-Еўфрасіннеўскага жаночага манастыра пад аховай праваслаўнага ведамства (1832–1841) / Г. М. Лабоха // Опыт сохранения историко-культур. наследия и трансгранич. сотрудничество в сфере культур. туризма : материалы междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 24–25 окт. 2012 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол. : А. П. Солодков [и др.]. – Витебск : УО «ВГУ им. П.М. Машерова», 2012. – С. 78–83.

26. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Роля Еўфрасінні Полацкай у дзяржаўнай палітыцы Полацкага княства / Г. М. Лабоха // Гісторыя і археалогія Полацка і Полац. зямлі : у 2 ч. – Ч. 1. – Полацк, 2013. – С. 205–213.

27. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Багародзічны мужчынскі манастыр у г. Полацку: да пытання лакалізацыі і гісторыі заснавання і заняпаду / Г. М. Лабоха // Европа : актуальные проблемы этнокультуры : материалы V Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 22 мая 2012 г. / Белорус. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2012. – С. 102–104.

28. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Ансамбль полацкага Спаса-Еўфрасіннеўскага манастыра ў другой палове XIX ст.: гісторыя, архітэктура і афармленне храмавых інтэр'ераў / Г. М. Лабоха // Віцеб. старажытнасці. – 2013. – Вып. 4. – С. 195–197.

29. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Забудова і планаванне Спаса-Еўфрасіннеўскага жаночага манастыра ў горадзе Полацку ў перыяд кіраўніцтва ігуменні Яўгеніі (Гаваровіч) / Г. М. Лабоха // V Машеров. чтения. 2. Гуманитар. науки : материалы Регион. науч. конф. студентов, магистрантов, аспирантов и молодых ученых, Витебск, 27–28 сент. 2012 г. / Витеб. гос. ун-т им. П. М. Машерова ; редкол. : И.Г. Михасев [и др.]. – Витебск, 2012. – С. 169–171.

30. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Полацкі Спаса-Еўфрасіннеўскі манастыр у 1960–1989 гг. : гістарычныя аспекты ў развіцці архітэктурна-планіровачнай структуры / Г. М. Лабоха // Актуальные проблемы в изучении и преподавании

общ.-гуманитар. наук (дисциплин) : материалы II Междунар. науч. конф. – Витебск, 2011. – С. 219–222.

31. Лабоха (Мыслівец), Г. М. “Цёплая” царква ў планіровачнай структуры Полацкага Спаса-Еўфрасінеўскага манастыра ў рэтраспектыве часу / Г. М. Лабоха // Полац. музейны штогоднік : зб. навук. арт. за 2011 г. / уклад. Т.А. Джумантаева, І.П. Воднева, С.В. Нікалаева. – Полацк : НППКМЗ, 2012. – С. 239–246.

32. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Незахваўшыся архітэктурныя помнікі Полацкага Спаса-Еўфрасінеўскага манастыра ў рэтраспектыве часу / Г. М. Лабоха // Полацк у гісторыі і культуры Еўропы : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Полацк, 22–23 мая 2012 г. / навук. рэд., уклад. В. М. Ляўко. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – С. 587–595.

33. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Да пытання ўшанавання культу Еўфрасіні Полацкай у прысвечаных ёй помніках на тэрыторыі Беларусі / Г. М. Лабоха // Соц.-гуманитар. знання : материалы IX Респ. науч. конф. молодых ученых и аспирантов, Минск, 22 нояб. 2012 г. / редкол. : И.В. Титович [и др.]. – Минск : РИВШ, 2012. – С. 38–41.

34. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Свецкая іканаграфія прападобнай Еўфрасіні Полацкай / Г. М. Лабоха // Европа : актуальные проблемы этнокультуры : материалы VI Междунар. науч.-теорет. конф., г. Минск, 22 апреля 2013 г. / редкол. : В.В. Тугай (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГПУ, 2013. – С. 102–104.

35. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Вобраз Адзігітрыі Эфескай у падзвіжніцкай дзейнасці прападобнай Еўфрасіні Полацкай / Г. М. Лабоха // От Киевской Руси до России XXI в.: вехи Российской истории, государственности, о-ва и культуры : материалы Междунар. науч. конф., посвящ. 1150-летию Российской государственности, Витебск, 24–25 мая 2012 г. / редкол. : В.А. Космач (гл. ред.), С.С. Костырева, С.И. Кулиев. – Витебск, 2012. – С. 326–329.

36. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Ранняя іканаграфія прападобнай Еўфрасіні Полацкай / Г. М. Лабоха // III Міжнар. Кангр. даследчыкаў Беларусі. Працоўныя матэрыялы. – Т. 3. – 2014. – С. 533–536.

37. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Культ прападобнай Еўфрасіні Полацкай у савецкі перыяд (1917–1991 гг.) / Г. М. Лабоха // Христианство в Беларуси: история и современность : сб. науч. ст. / редкол. : А.А. Коваленя [и др.]. – Минск : Беларус. навука, 2014. – С. 355–363.

38. Лабоха (Мыслівец), Г. М. Кананізацыя Еўфрасіні Полацкай / Г. М. Лабоха // IV Міжнар. Кангр. даследчыкаў Беларусі. Працоўныя матэрыялы. – 2014. – У друку.

39. Labocha (Myslivets), G. An Orthodox Church of St. Euphrosinia in Borovka Verchedvinsk region as a church building of Eastern Orthodoxy / G. Labocha // Materials of junior researchers' conference : in 2 p. – Issue 2. – P. 1. Humanities, Social Sciences. – Novopolotsk, PSU, 2010. – P. 5–7.

40. Labocha (Myslivets), G. The main peculiarities of Life of St. Evfrosinia of Polotsk / G. Labocha // Materials of junior researchers' III conference : in 3 p. – P. 2. Humanities, Social Sciences. – Novopolotsk, PSU, 2011. – P. 157–159.

РЭЗІЮМЭ

Мыслівец Галіна Міхайлаўна

Традыцыя шанавання Еўфрасінні Полацкай: генезіс, развіццё, сучаснасць

Ключавыя словы: культ, шанаванне, кананізацыя, мошчы, іканаграфія, агіяграфія, храмавае будаўніцтва.

Мэта даследавання – вызначыць асноўныя этапы ў развіцці традыцыі шанавання Еўфрасінні Полацкай як дынамічнага і цэласнага ў сваёй шматграннасці феномена, а таксама выявіць яе спецыфіку і тэрытарыяльныя межы распаўсюджвання.

Метады даследавання. У даследаванні былі выкарыстаны дзве групы метадаў: агульныя навуковыя метады (аналіз, сінтэз, індукцыя, дэдукцыя, абгульненне, сістэматызацыя) і спецыяльна-гістарычныя метады (гісторыка-генетычны, гісторыка-тыпалагічны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-сістэмны, праблемна-храналагічны).

Атрыманыя вынікі і іх навуковая навізна. Традыцыя шанавання Еўфрасінні Полацкай была даследавана як самастойная цэласная з’ява на аснове назапашанага вопыту ў вывучэнні пытанняў кананізацыі падзвіжнікаў веры, агіяграфіі, гімнаграфіі і іканаграфіі розных чыноў святасці. Пры гісторыка-культурным даследаванні культу Еўфрасінні Полацкай былі выяўлены ўзаема-сувязі розных аспектаў шанавання, якія паказаны ў развіцці. На аснове сабранай інфармацыі і апрацаваных дадзеных была вызначана храналогія ўзвядзення і геаграфічнае знаходжанне культавых помнікаў, асвячоных у імя Еўфрасінні Полацкай, што дазволіла вылучыць галоўныя этапы фарміравання і развіцця традыцыі шанавання прападобнай і вызначыць яго характэрныя рысы. Пры дапамозе мэтанакіраванага пошуку і далучэння новага фактычнага матэрыялу былі адноўлены і дапоўнены звёны складання і фарміравання традыцыі шанавання Еўфрасінні, якая была даследавана ў сваёй шматграннай цэласнасці і сукупнасці ўсіх складаючых (агіяграфія, гімнаграфія, храмавае будаўніцтва, іканаграфія) на працягу ўсяго перыяду існавання (з канца XII да пачатку XXI ст.). Таксама былі выяўлены традыцыйнасць і спецыфіка культу Еўфрасінні Полацкай у кантэксце шанавання айчынных святых.

Рэкамендацыі па выкарыстанні. Вывады даследавання могуць быць выкарыстаны пры напісанні манаграфій, вучэбных і вучэбна-метадычных комплексаў па канфесійнай гісторыі Беларусі, экскурсійным суправаджэнні, пры распрацоўцы лекцыйных курсаў у вышэйшых навучальных установах па прадмеце “Рэлігіязнаўства”, а таксама спецкурсаў і факультатываў па гісторыі Беларусі ў сярэдніх агульнаадукацыйных установах.

Сфера выкарыстання: навука, адукацыя, рэлігіязнаўства, гістарычнае краязнаўства, турызм.

РЕЗЮМЕ

Мысливец Галина Михайловна

Традиция почитания Евфросинии Полоцкой: генезис, развитие, современность

Ключевые слова: культ, почитание, канонизация, агиография, иконография, храмовое строительство.

Цель исследования – выделить основные этапы в развитии традиции почитания Евфросинии Полоцкой как динамичного и целостного в своей многогранности феномена, а также определить ее специфику и территориальные границы распространения.

Методы исследования. В исследовании использованы две группы методов: общие научные методы (анализ, синтез, индукция, дедукция, обобщение, систематизация) и специально-исторические методы (историко-генетический, историко-типологический, историко-сравнительный, историко-систематический, проблемно-хронологический).

Полученные результаты и их научная новизна. Традиция почитания Евфросинии Полоцкой была исследована как самостоятельное целостное явление на основе накопленного опыта в изучении вопросов канонизации подвижников веры, агиографии, гимнографии и иконографии различных чинов святости. При историко-культурном исследовании культа Евфросинии Полоцкой были выявлены взаимосвязи различных аспектов почитания, которые показаны в развитии. На основе собранной информации и обработанных данных была определена хронология возведения и географическое положение культовых памятников, освященных во имя Евфросинии Полоцкой, что позволило выделить главные этапы формирования и развития традиции почитания преподобной и определить ее характерные черты. При помощи целенаправленного поиска и присоединения нового фактического материала были восстановлены и дополнены звенья становления и формирования традиции почитания Евфросинии, которая была исследована в своей многогранной целостности и совокупности всех составляющих (агиография, гимнография, храмовое строительство, иконография) в течение всего периода существования (с конца XII до начала XXI в.). Также были выявлены традиционность и специфика культа Евфросинии Полоцкой в контексте почитания отечественных святых.

Рекомендации по использованию. Результаты исследования могут быть использованы при написании монографий, учебных и учебно-методических комплексов по конфессиональной истории Беларуси, экскурсионном сопровождении, при разработке лекционных курсов в высших учебных заведениях по предмету “Религиоведение”, а также спецкурсов и факультативов по истории Беларуси в средних общеобразовательных учреждениях.

Область применения: наука, образование, религиоведение, историческое краеведение, туризм.

SUMMARY

Myslivets Halina

Veneration tradition of Euphrosyne of Polotsk: genesis, development, modernity

Keywords: cult, veneration, canonization, hagiography, iconography, temple construction.

Purpose of the research – to identify the main stages in the development of the tradition of honoring Euphrosyne as a dynamic and holistic in its multifaceted phenomenon and determine its specific and the territorial boundaries of the spread.

Research methodology. The study used two groups of methods: general scientific methods (analysis, synthesis, induction, deduction, generalization, classification) and special historical methods (historical-genetic, historical-typological, historical-comparative, historical-systematic, problem-chronological).

Results and their scientific novelty. The veneration tradition of Euphrosyne was investigated as an independent whole phenomenon on the basis of experience in issues of the canonization of heroes of faith, hagiography, hymnography and iconography of different grades of holiness. Various aspects of the relationship of veneration, which were shown in the development, were identified during historical and cultural study of the cult of St. Euphrosyne of Polotsk. The chronology construction and the geographical position of the religious monuments, consecrated in the name of Euphrosyne, was determined on the basis of the information collected and the processed data, as a result it allowed to identify the main stages of formation and development of the tradition of honoring the nun and to determine its characteristics.

The links formation and the formation of the tradition of honoring Euphrosyne, which had been studied in its integrity and multifaceted set of all components (hagiography, hymnography, temple construction, iconography) during the whole period of existence (late XII to XXI c.) were recovered and added with the help of a targeted search and accession of a new factual material. The specific and the tradition of the cult of Euphrosyne were also revealed in the context of national veneration of saints.

Practical application. The study results can be used for monographs, manuals of the religious history of Belarus, excursion support, lectures in higher educational institutions on the subject of “Religion”, courses and elective courses of the history of Belarus in secondary institutions.

Sphere of application: humanities, education, religion, local history, tourism.

МЫСЛИВЕЦ Галіна Міхайлаўна

ТРАДЫЦЫЯ ШАНАВАННЯ ЕЎФРАСІННІ ПОЛАЦКАЙ:
ГЕНЕЗІС, РАЗВІЦЦЁ, СУЧАСНАСЦЬ

Аўтарэферат

дысертацыі на саісканне вучонай ступені
кандыдата гістарычных навук

па спецыяльнасці 07.00.02 – айчынная гісторыя

Падпісана да друку 06.04.2015. Фармат 60×84¹/₁₆. Папера афсетная. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 1,63. Улік. выд. арк. 1,34. Тыраж 60 экз. Заказ 469.

Выдавец і паліграфічнае выкананне :
установа адукацыі “Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт”

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/305 от 22.04.2014

Ліцэнзія ЛП № 02330/278 ад 08.05.2014

211440 г. Наваполацк, вул. Блахіна, 29